

Küçük Çocuklar Başkalarının İhtiyacını Gözeterek Yardım Ederler

Muhammed Şükrü AYDIN¹, Ezgi ACUN²

ÖZ

Araştırmalar, yardım davranışının çocuklarda 12 ay gibi erken bir dönemden itibaren görülmeye başlandığını ortaya koymaktadır. Ancak küçük yaşlardaki çocukların yardım davranışlarının başkalarına fayda sağlamak için mi, yoksa başka nedenlerden dolayı mı yapıldığı açık değildir. Bu problemi test etmek için araçsal yardım etme görevi kullanılarak yetişkinin yere düşen nesneye ihtiyacı olup olmadığı ile nesnenin kendiliğinden yere düştüğü ve yetişkin tarafından düşürüldüğü dört farklı koşul oluşturulmuştur. Denek içi desene sahip çalışmada farklı koşullar tek bir senaryoda birleştirilmiş ve karşıt dengeleme yapılmıştır. Çalışmaya yaşları 18-38 ay arasında değişen 43 çocuk (22 kız, 21 erkek) katılmıştır. Çalışmanın bulguları, çocukların nesneye ihtiyaç olan durumlarda olmayan durumlara göre anlamlı olarak daha fazla yardım ettiklerini göstermiştir. Ancak, yetişkinin nesneyi düşürme işinin faili olup olmamasının yardım etme davranışında anlamlı bir farklılık yaratmadığı bulunmuştur. Ayrıca, erkek çocuklarının nesneyi yetişkinin düşürmüş olduğu koşullarda ihtiyaç olup olmadığı fark etmeksizin kız çocuklarına kıyasla daha fazla yardım ettikleri bulunmuştur. Sonuçlar, çocukların araçsal yardım etme davranışlarının başkalarının ihtiyacını gözeterek gerçekleştirildiğini destekler niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: araçsal yardım, prososyal davranış, özgecilik

Aydın, M. Ş. ve Acun, E. (2018). Küçük çocuklar başkalarının ihtiyacını gözeterek yardım ederler. *Nesne*, 6(12), 51-67.

¹Araş. Gör., İstanbul Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, muhammed.aydin(at)istanbul.edu.tr

²Araş. Gör., İstanbul Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, ezgi.acun(at)istanbul.edu.tr

Young Children Help by Considering Other's Needs

ABSTRACT

Researches revealed that helping behaviors emerge as early as after children's first birthday of their life. However, in young children, it is not clear whether these behaviors are performed in order to benefit other(s) or for another reasons. To study this problematic, an instrumental helping task was used and four different conditions were designed depending on whether the adult needs for the falling object or not and whether the object falls spontaneously or the object is dropped by adult. In the within-subject design study, different conditions were combined in a scenario and counter-balanced. Forty-three children (22 girl, 21 boy) aging between 18-38 months participated in the study. The results of the study indicated that children helped significantly more in the need conditions than in the no-need conditions. However, there was no significant difference in children's helping behavior either the agent of the falling object is an adult or not. Results also showed that, regardless of need or no-need conditions, boys were more likely to help the adult than girls in the conditions in which adult is an agent of the falling object. These results are in line with researches that point out children's instrumental helping behaviors may occur by considering other's needs.

Keywords: instrumental helping, prosocial behavior, altruism

Prososyal davranış, başkalarının yararı için gönüllü olarak yapılan davranışlar şeklinde tanımlanmaktadır (Eisenberg ve Fabes, 1998). Çok küçük yaşlardan itibaren çocuklarda diğer bireylerin çeşitli ihtiyaçlarına (hedefini tamamlama ve teselli edilme gibi) cevap verme becerisi bulunmaktadır. İhtiyaçlara göre verilen tepkiler de farklılaştığından prososyal davranışlar detaylandırılmıştır. Prososyal davranışlar konusunda çocukların yardım etme davranışları daha çok incelenmiş olmakla birlikte paylaşma, teselli etme ve işbirliği kurma gibi prososyal davranış türleri de sıkça araştırılmaktadır (Örn. Pettygrove, Hammond, Karahuta, Waugh ve Brownell, 2013; Rabinowitch ve Meltzoff, 2017; Yu, Zhu ve Leslie, 2016). Prososyal davranışların çok yönlü ve karmaşık bir yapısının olması cevaplanması gereken birçok soruyu beraberinde getirmektedir.

Başkasının yararına gerçekleştirilen davranışlar çocuğun karşısındaki kişinin amaç, duygu ya da isteğine ilişkin farklı anlayışlar gerektirdiğinden çocuklarda yardım etme, paylaşma, rahatlatma ve işbirliği gibi prososyal davranış türlerinin farklı zamanlarda ortaya çıkması da muhtemeldir. En erken yaşlarda gözlenen prososyal davranışın, yardım etme olduğuna ilişkin araştırma bulguları vardır (Warneken ve Tomasello, 2006). Yardım davranışları, kendi imkânlarını başkalarının iyiliği için kullanmak ya da başkasının tamamlayamadığı bir işte o kişinin amacına yönelik olarak yükünü hafifletmek için yapılan eylemlerdir. Yardım etme davranışı yeni yapılan çalışmalarda araçsal (instrumental), empatik (empathic) ve özgeci (altruistic) olarak üç farklı şekilde ele alınmıştır (Örn. Svetlova, Nichols ve Brownell, 2010).

Yardım etme davranışlarının bir alt türü olan “araçsal yardım etme” (instrumental helping) davranışı, bireyin karşısındaki kişinin hedefe ulaşamayan davranışlarını gözlemleyip sorunları belirleyerek ihtiyacını nasıl gidereceğine dair çıkarımlarda bulunup harekete geçmesini gerektiren davranışlardır. Çocukların ilk yaşlarından itibaren görülen bu davranış, diğer yardım davranışlarına kıyasla daha erken ortaya çıkmaktadır. Bunun nedeni olarak, çocukların amaçları ve onlara yönelik hareketleri daha erken anlamaları gösterilmektedir (Svetlova ve arkadaşları, 2010).

Erken yaşlardan itibaren görülmeye başlanan yardım davranışlarının altında yatan nedenler üzerine çeşitli görüşler mevcuttur. Bazı araştırmacılara göre çocuklar niyetli olarak diğerlerinin yararına davranışlar sergilemektedir (Örn. Hepach, Vaish, Grossmann ve Tomasello, 2016). Batson (2011), insanların özgeci davranışlar gösterme motivasyonlarının kaynağı olarak empatik ilgi gösterebilme becerilerini göstermektedir. Bir diğer ifadeyle, yardıma ihtiyacı olan bir kimsenin refahını gözetmeyle ortaya çıkan başkaları odaklı duygulara sahip olmak çocukları harekete geçirmektedir. Eisenberg, Spinrad ve Knafo-Noam (2015) da benzer şekilde sempatinin –stres altında ya da yardıma ihtiyacı olan kimseye karşı ilgilenme ve üzüntü hissetme- bu tür davranışların görülmesinin altında yattığını ileri sürmüşlerdir.

Yaşamın ilk yılında amaca yönelik basit eylemleri anlamalarından hemen sonra niyetli ve niyetsiz eylemleri de birbirinden ayırt ederek yardım davranışı sergilemeleri (Carpenter, Akhtar ve Tomasello, 1998), çocukların araçsal yardım etme konusunda aslında erken dönemden itibaren hazır olduklarını göstermektedir. Warneken ve Tomasello (2014), çocukların başkalarının amaca yönelik eylemlerini anlamalarının yanı sıra, yardım etme ve karşısındaki kişiyi rahatlatma gibi bir prososyal davranış sergileme eğilimi taşıdıklarını öne sürmektedir. Çocukların yetişkinin farkında olmadığı durumlarda dahi mevcut problemi ortadan kaldırmaya yönelik eylemleri (Warneken, 2013), keyif aldıkları bir etkinlikte meşgulken bunu sonlandırarak yardım etme davranışında bulunmaları (Warneken ve Tomasello, 2008), yardım davranışlarının görülmesinin yetişkinin talebi olup olmamasına göre değişmediği (Warneken ve Tomasello, 2013) şeklindeki bulgular araştırmacıların bu yöndeki açıklamalarını güçlendirmektedir.

Yakın zamanda yapılan bir başka araştırmada, çocukların diğerlerinin ihtiyacını karşılamaya yönelik girişimlerde bulunurken farklı dengeleri gözettikleri ve otomatik bir yardım davranışı gerçekleştirmedikleri sonucuna ulaşılmıştır (Martin, Lin ve Olson, 2016). Bu çalışmada, 5 yaşındaki çocuklar yardım davranışında bulunurken bir yetişkinin isteği eğer onun için olumsuz sonuçları beraberinde getirecekse çocukların yetişkinin isteğini yerine getirmeyip alternatif yardım eylemlerine giriştikleri bulunmuştur. Bu sonuçlar, çocukların bir kimsenin isteğine koşulsuz bir şekilde olumlu cevap vermedikleri ve bir kimsenin yararına olabilecek durumları dikkate aldıklarını göstermektedir.

Buraya kadar sunulan araştırmalardan çıkan bulgular, küçük çocukların başkalarının yararını göz önünde bulundurarak niyetli olarak yardım davranışında buldukları iddiasını güçlendirmektedir. Yardım davranışlarının altında yatan nedenlere ilişkin farklı bir açıklama ise, çocukların yardım davranışlarının başkalarına fayda sağlamak için gerçekleşmiyor olabileceği şeklindedir. Rheingold (1982), çocukların özellikle ev ortamında ebeveynleriyle rutin olarak yapılan bir işte aktif bir şekilde bulunmaları, onların yardım etme niyetine sahip olmalarından ziyade yetişkinlerle birlikte yapılan bir aktiviteye katılma isteklerini gösteriyor olabileceğini belirtmiştir. Bebeklerin bu aktiviteleri memnuniyet ile yapması, bu davranışların ebeveynler için empatik bir endişe besleme motivasyonu ile yapılmadığını düşündürmektedir. Bazı araştırmacılar, ev ve arkadaş ortamında gerçekleştirilen eylemlerin yaşadığımız kültürün bir parçası olma ve onun pratiklerini öğrenme gibi normatif kurallara dayalı olabileceğini ifade etmişlerdir (Örn., Lopez, Najafi, Rogoff ve Majia-Arauz, 2012). Bir bakıma, çocuklar kendilerini aile ve toplumun üyesi olarak hissetmek için önemsenen değerleri yerine getiriyor olabilirler. Araçsal yardım davranışının incelendiği çalışmalarda kullanılan yere düşen nesnenin kaldırılması, dolabın kapısının açılması gibi görevler aslında çocukların ev ve sosyal ortamlarında

sıklıkla karşılaştığı durumlardan bazılarıdır. Bu gibi örnekler çocukların yardım etme olarak değerlendirilen davranışlarındaki motivasyonun başkalarının ihtiyacını dikkate alıp faydasını gözetmek olmayabileceği, çevresindeki insanlarla birlikte bir şeyler yapıyor olma ve kendisini o çevrenin bir üyesi olarak görme motivasyonundan kaynaklanabileceğini akla getirmektedir. Kendini çevrenin bir üyesi olarak görmek orada meydana gelen bir problemi (örneğin masada duran kalemin yere düşmesi gibi) düzeltmeye dair girişimleri de kapsadığından, prososyal davranışın normatif bir yönü olabileceğine işaret etmektedir.

Bu çalışmada, çocukların, yardım etme olarak nitelendirilen davranışlarının başkalarının yararına mı yoksa “yere düşen nesne kaldırılır” şeklinde bir davranış kuralına bağlı olarak normatif nedenlerle mi gerçekleştirildiği probleminin araştırılması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda, çocukların davranışlarının altında yatan nedenleri bulabilmek adına araştırmacılar tarafından geliştirilen dört farklı araçsal yardım görevi kullanılmıştır. Görevler, çocukların yetişkinin nesneye ihtiyacı olan ve olmayan ile kendiliğinden yere düşen ile yetişkinin nesneyi yere düşürmüş olduğu durumlardaki nesneyi yerden kaldırma davranışlarına bakarak bu davranışların hangi amaçla ortaya çıktığını değerlendirmektedir. Nesneye ihtiyacın olduğu ve nesneyi yetişkinin yere düşürmüş olduğu koşulların başkalarının yararına yardım etme görüşünü destekleyeceği, ihtiyacın olmadığı ve nesnenin kendiliğinden düştüğü koşulun normatif nedenler ile yardım etme görüşünü destekleyeceği düşünülmektedir. Nitekim, Hepach, ve arkadaşları (2016), 2 yaş çocuklarının yetişkinin araçsal hedefinin tamamlanması motivasyonu ile yardım ettiğini belirtmektedirler. Bu bakımdan yetişkinin hedefin tamamlanması motivasyonunun nesneyi yetişkinin düşürmesi ile ölçülebileceği düşünülmüştür.

Bununla birlikte, yapılan araştırmalar yardım davranışlarındaki cinsiyet farklılıkları açısından tutarsız sonuçlar bildirdiği ve çalışmalar daha çok batı ülkelerinde yapıldığı için (Newton, Goodman ve Thompson, 2014; Svetlova ve arkadaşları, 2010; Warneken ve Tomasello, 2007) bu araştırmada çocukların farklı koşullardaki araçsal yardım etme davranışlarında cinsiyet farklılıklarının görülüp görülmediği de incelenecektir.

Yöntem

Katılımcılar

Araştırmaya Ankara’da bir devlet kurumuna bağlı gündüz bakım evi ve İzmit’te özel bir gündüz bakım evi olmak üzere Türkiye’nin iki farklı şehirden toplam 43 çocuk katılmıştır (21 erkek ve 22 kız). Çocukların yaşları 18-38 aylık ($ort = 29.7$, $S = 5.8$ ay) arasında değişmektedir.

Materyaller

Araştırmadaki dört farklı koşuldaki araşsal yardım etme davranışını ölçmek amacıyla her bir oyunda farklı nesnelere kullanılmıştır. Dört farklı koşul ve bu koşullarda kullanılan nesnelere Şekil 1’de gösterilmektedir.

Koşullar	Yetişkinin İhtiyacı Olmadığı Koşul	Yetişkinin İhtiyacı Olduğu Koşul
Nesneyi Düşürenin Yetişkin Olduğu Koşul	A-Mandal 	B- Yapboz
	C- Gözlük 	D- Tren

Şekil 1. Araşsal Yardım Etme Davranışının Değerlendirildiği Koşullar

İşlem

Araştırmacılar uygulamaya başlamadan önce çocukların sınıflarına giderek yaklaşık 10 dakika zaman geçirmişlerdir. Öncelikle araştırmacı öğretmenler tarafından çocuklara tanıtılmıştır. Daha sonra araştırmacı çocuklarla birlikte zaman geçirerek uygulamalardan önceki uyum sürecine yardımcı olmuştur. Uygulamalar çocukların kendi okullarında bulunan gürültüden uzak ve boş bir odada gerçekleştirilmiştir. Bu odada araştırmacının ve katılımcı çocuğun karşılıklı oturacağı bir masa ve iki sandalye bulunmaktadır. Çocuklar tek tek uygulamaya alınmış ve her bir uygulama yaklaşık 7-8 dakika sürmüştür.

Denek içi desene sahip olan araştırmada sözü edilen dört koşul karşıt dengeleme yapılarak uygulanmıştır. Dört farklı koşulun iki farklı oyunda sunulduğu bu araştırmada, her bir oyun iki koşul içermektedir. Bunlardan ilki olan yapboz oyunundaki iki farklı koşul şu şekildedir: Bir mandalı ve 10 parçalı yapbozu içeren bu oyunda, araştırmacı önce mandalı göstererek, “Bak, burada bir mandal var, seninle oynamadan önce çamaşırları asıyordum, o da burada kalmış. Artık ona ihtiyacım yok” diyerek mandalı masaya koyar. Daha sonra, yapbozu ve parçalarını göstererek, araştırmacı “Bak, burada 10 parçalı bir yapboz var. Hadi birlikte tamamlayalım!” der. Araştırmacı, çocuk ile birlikte üç parçayı koyduktan sonra başka bir yapboz parçasını alırken mandalı masadan kazara yere düşürür. Mandal, çocuğun yakınına düşer ve araştırmacının ulaşamayacağı bir mesafededir. Araştırmacı nesnenin yere düştüğünün farkında olduğuna dair çocuğa herhangi bir ipucu vermemektedir. Çocuğun mandalı yerden kaldırması yardım davranışı olarak kodlanmaktadır (*nesneye ihtiyacın olmadığı ve nesneyi düşürenin yetişkin olduğu koşul*). Yardım davranışının gerçekleşip gerçekleşmemesinden bağımsız olarak yapboz oyunu devam ettirilir. Yapbozda sekiz parçayı yerleştirdikten sonra, araştırmacı masadaki bir yapboz parçasını kazara yere düşürür. Yapboz parçası çocuğun yakınına düşer ve araştırmacının ulaşamayacağı bir mesafededir. Araştırmacı nesnenin yere düştüğünün farkında olduğuna dair çocuğa herhangi bir ipucu vermemektedir. Çocuğun yapboz parçasını yerden kaldırması yardım davranışı olarak kodlanmaktadır (*nesneye ihtiyacın olduğu ve nesneyi düşürenin yetişkin olduğu koşul*).

Tren oyunundaki iki farklı koşul ise şu şekildedir: İki adet mıknaatlı tren, 10 adet ray, bir adet büyük mıknaat ve bir adet ipli gözlük içeren bu oyunda, büyük mıknaat masanın altında çocuğun göremeyeceği bir şekilde durmaktadır. Araştırmacı önce gözlüğü göstererek, “Bak, burada bir gözlük var, seninle oynamadan önce kitap okuyordum, o da burada kalmış. Artık ona ihtiyacım yok” diyerek gözlüğü masaya koyar. Daha sonra tren oyununu gösteren araştırmacı, “Bak, burada bir tren oyunu var. Hadi önce rayları birbirine takalım sonra da trenleri üzerinde gezdirelim!” der. Üç rayın birleştirilmesinden sonra, araştırmacı masanın altından gözlüğün ipini çeker ve yere düşürür. Araştırmacı nesnenin yere düştüğünün farkında olduğuna dair çocuğa herhangi bir ipucu vermemektedir. Çocuğun gözlüğü yerden kaldırması yardım davranışı olarak kodlanmaktadır (*nesneye ihtiyacın olmadığı ve nesneyi düşürenin yetişkin olmadığı koşul*). Yardım davranışının gerçekleşip gerçekleşmemesinden bağımsız olarak tren oyunu devam ettirilir. Raylardan 8 tanesini birleştirdikten sonra, araştırmacı mıknaatlı trenlerden birini büyük mıknaat yardımıyla masadan yere düşürür. Mıknaatlı tren çocuğun yakınına düşer ve araştırmacının ulaşamayacağı bir mesafededir. Araştırmacı nesnenin yere düştüğünün farkında olduğuna dair çocuğa herhangi bir ipucu vermemektedir. Çocuğun treni yerden kaldırması yardım davranışı olarak kodlanmaktadır (*nesneye ihtiyacın olduğu ve nesneyi düşürenin yetişkin olmadığı koşul*).

Bulgular

Araştırmanın amacı, 18-38 aylık çocukların araçsal yardım etme davranışlarının yetişkinin ihtiyacı olup olmamasına ve nesnenin yetişkin tarafından mı yoksa kendiliğinden mi düştüğüne göre nasıl farklılık göstereceğinin incelenmesiydi. Bununla birlikte, 18-38 aylık çocukların araçsal yardım etme davranışlarındaki cinsiyet farklılıklarının saptanması da amaçlanmıştı. Sonuç çıkarıcı analizlere geçmeden önce araçsal yardım etme davranışı görevlerinden elde edilen betimsel istatistiklere ilişkin sonuçlar Tablo 1’de gösterilmiştir.

Bu sonuçlara göre, çocukların %69.8’inin yetişkinin nesneye ihtiyacı olduğu ve nesneyi yetişkinin yere düşürdüğü yapboz koşulunda yardım davranışı gösterdikleri bulunmuştur. Çocukların %55.8’inin ise yetişkinin nesneye ihtiyacı olduğu ve nesnenin kendiliğinden yere düştüğü tren koşulunda yardım davranışında buldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bunları sırasıyla yetişkinin nesneye ihtiyacı olmadığı ve nesneyi yetişkinin yere düşürdüğü mandal koşulu (%30.2) ile yetişkinin nesneye ihtiyacı olmadığı ve nesnenin kendiliğinden yere düştüğü gözlük koşulunun (%18.6) takip ettiği görülmüştür.

Sonuç çıkarıcı analizlere geçildiğinde, verilerin normal dağılım göstermediği bulunmuştur. Bu nedenle, dört farklı araçsal yardım etme davranışı koşulları arasında anlamlı fark olup olmadığını değerlendirmek için non-parametrik Friedman testi kullanılmıştır. Friedman testinin sonuçları, dört koşuldaki araçsal yardım etme davranışı ortalamaları (tren=2.74; gözlük=2, mandal=2.23, yapboz=3.02) arasında anlamlı bir farklılık olduğunu göstermiştir ($\chi^2(3)= 39.06, p< .001$).

Her bir koşul arasındaki farklılıkları görmek üzere yapılan non-parametrik Wilcoxon analizi sonucunda, yapboz ve tren ($T=19.5, Z=-1.73, p>.05$) koşulları ile mandal ve gözlük ($T= 10, Z= -1.67, p>.05$) koşulları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur. Bu sonuçlara göre, çocukların araçsal yardım etme davranışlarının yetişkinin nesneye ihtiyacı olduğu ve yetişkinin nesneye ihtiyacı olmadığı her iki durumda da nesnenin kim tarafından yere düşürüldüğünün anlamlı bir farklılık ortaya çıkarmadığını göstermektedir. Ancak, tren ve gözlük ($T= 9.5, Z= -3.77, p<.001$) koşulları arasında tren koşulu lehine; tren ve mandal ($T=16, Z= -2.84, p<.01$) koşulları arasında tren koşulu lehine; yapboz ve gözlük ($T= 0, Z= -4.69, p<.001$) koşulları arasında yapboz koşulu lehine; yapboz ve mandal ($T= 0, Z= -4.12, p<.001$) koşulları arasında yapboz koşulu lehine anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre, çocukların yetişkinin ihtiyacı olduğu durumlarda yetişkin ihtiyacı olmadığı durumlara kıyasla daha fazla araçsal yardım etme davranışında buldukları görülmüştür.

Tablo 1

Cinsiyet ve yaş gruplarına göre araçsal yardım etme davranışı frekansları

		Yaş (aylık)					Toplam	
		18-23	24-27	28-32	33-34	35-38		
*Mandal	Erkek	0	3	2	3	3	11	
	Yardım Etmeyen	Kız	5	2	4	3	5	19
	Toplam	5	5	6	6	8	30	
Yardım Eden	Erkek	3	2	1	2	2	10	
	Kız	0	1	0	0	2	3	
	Toplam	3	3	1	2	4	13	
*Yapboz	Erkek	0	2	0	0	0	2	
	Yardım Etmeyen	Kız	4	0	3	2	2	11
	Toplam	4	2	3	2	2	13	
Yardım Eden	Erkek	3	3	3	5	5	19	
	Kız	1	3	1	1	5	11	
	Toplam	4	6	4	6	10	30	
*Gözlük	Erkek	2	3	3	3	4	15	
	Yardım Etmeyen	Kız	5	2	4	3	6	20
	Toplam	7	5	7	6	10	35	
Yardım Eden	Erkek	1	2	0	2	1	6	
	Kız	0	1	0	0	1	2	
	Toplam	1	3	0	2	2	8	
*Tren	Erkek	2	2	1	0	3	8	
	Yardım Etmeyen	Kız	3	0	3	2	3	11
	Toplam	5	2	4	2	6	19	
Yardım Eden	Erkek	1	3	2	5	2	13	
	Kız	2	3	1	1	4	11	
	Toplam	3	6	3	6	6	24	

Not: Mandal: nesneye ihtiyacın olmadığı ve nesneyi düşürenin yetişkin olduğu koşul; Yapboz: nesneye ihtiyacın olduğu ve nesneyi düşürenin yetişkin olduğu koşul; Gözlük: nesneye ihtiyacın olmadığı ve nesneyi düşürenin yetişkin olmadığı koşul; Tren: nesneye ihtiyacın olduğu ve nesneyi düşürenin yetişkin olmadığı koşul

Araştırma grubunu oluşturan çocukların yaş aralıklarının (18-38 aylık) geniş olması nedeniyle birbirine yakın yaş grupları oluşturularak her bir araçsal yardım etme koşulunda yaş farklılıkları olup olmadığı incelenmiştir. Buna göre gruplar şu şekilde oluşturulmuştur: 18-23 aylık grubu (n=8); 24-27 aylık grubu (n=8); 28-32 aylık grubu (n=7); 33-34 aylık grubu (n=8) ve 35-38 aylık grubu (n=12). Araçsal yardım etme koşullarının her birinde görülen yardım davranışlarının yaşlara göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek üzere non-parametrik Kruskal-Wallis tek yönlü varyans analizi uygulanmıştır. Analiz sonuçları mandal ($H(4) = 1.37, p > .05$), yapboz ($H(4) = 3.19, p > .05$), gözlük ($H(4) = 3.83, p > .05$) ve tren ($H(4) = 4.02, p > .05$) koşullarının yaş grupları açısından anlamlı farklılık ortaya çıkarmadığını göstermiştir. Araçsal yardım etme koşullarında yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık bulunmaması nedeniyle her bir araçsal yardım etme koşulu için yaşlara göre ayrı analizler yapılmasına gerek duyulmamıştır.

18-38 aylık çocukların her bir araçsal yardım etme koşulundaki cinsiyet farklılıklarını incelemek üzere non-parametrik Mann-Whitney U testi analizi gerçekleştirilmiştir. Sonuçlara göre, yapboz ($U = 137.5, Z = -.77, p < .01$) koşulu ve mandal ($U = 152.5, Z = -2.4, p < .05$) koşulunda erkek çocukları, kız çocuklarına kıyasla anlamlı olarak daha fazla yardım davranışında bulunmuştur. Ancak, gözlük ($U = 186, Z = -1.62, p > .05$) ve tren ($U = 203.5, Z = -.77, p > .05$) koşullarında erkek ve kız çocukları arasında anlamlı farklılık bulunmadığı görülmüştür. Buna göre, erkek çocuklarının nesneyi yetişkinin düşürmüş olduğu koşullarda ihtiyaç olup olmadığı fark etmeksizin daha fazla yardım ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Tartışma

Bu çalışmada 18-38 aylık çocukların araçsal yardım etme davranışlarının başkalarına yarar sağlamak amacıyla mı yoksa normatif nedenlerle mi ortaya çıktığı araştırılmıştır. Bununla birlikte çocukların araçsal yardım etme davranışlarındaki cinsiyet farklılıkları da incelenmiştir. Sonuçlar, çocukların yetişkinin nesneye ihtiyacı olduğu durumda diğerlerine kıyasla daha fazla yardım ettiklerini göstermiştir. Ayrıca erkek çocuklarının kız çocuklarına göre yetişkinin nesneye ihtiyacı olduğu ve ihtiyacı olmadığı durumlarının her ikisinde de, nesnenin yetişkinin tarafından düşürüldüğü koşullarda (yapboz ve mandal koşulları) daha fazla yardım ettikleri bulunmuştur.

Araştırmanın temel sorunsalını tartışmadan önce, araçsal yardım etme davranışına ilişkin bu çalışmadan elde edilen sonuçlara göz atmakta yarar vardır. Çalışmanın bulguları, diğer araştırmalara (Örn. Hepach, Haberl, Lambert ve Tomasello, 2017; Schuhmacher, Collard ve Kärtner, 2017) benzer şekilde çocukların erken yaşlardan itibaren yardım ettiklerini göstermiştir. Araştırmacıların bilgisine

göre, Türkiye’de daha önce yapılan ve yardım davranışı içeren çok kısıtlı sayıdaki araştırmalar incelendiğinde (Örn. Aydın ve Karakelle, 2016; Sunar ve Fidancı, 2016), en erken 3 yaşındaki çocukların çalışmaya dahil edildiği ve yardım davranışlarının bu yaştan itibaren görüldüğü belirtilmiştir. Bu çalışmada ise 18 aylık çocukların araçsal yardım etme davranışında buldukları sonucuna ulaşılmıştır. Benzer sonuçların farklı kültürlerde yetişen çocuklardan gelmesi yardım ve prososyal davranış alanında çalışan araştırmacılara katkı sağlaması bakımından önemlidir.

Bulgular, çocukların araçsal yardım etme davranışlarında ihtiyaç durumunu gözettiklerini ve buna göre eyleme geçtiklerini göstermektedir. Yardım davranışlarının yetişkinin ihtiyacı olduğu koşullarda (yapboz ve tren koşulları) daha fazla ortaya çıkması, Martin ve arkadaşlarının (2016) çocukların otomatik bir şekilde yardımda bulunmadıkları, farklı dengeleri dikkate aldıkları yönündeki açıklamalarını destekler niteliktedir. Yetişkinin nesneye ihtiyacı olmadığı koşullarda yardım davranışlarının daha az görüldüğü şeklindeki bulgular, 3 yaş ve öncesindeki çocukların yardım davranışlarının yere düşen nesnenin kaldırılması gerekir gibi normatif nedenlerle değil, başkalarının yararını göz önünde bulundurarak ortaya çıktığını akla getirmektedir. Bu durum, Warneken ve Tomasello’nun (2006; 2014) da ifade ettiği gibi, çocukların amaca yönelik eylemleri anladıkları ve başkalarının yararına davranışlar gösterme eğilimi taşıdıklarını düşündürebilir. Nesneye ihtiyaç olan ve olmayan koşullar kendi içerisinde değerlendirildiğinde (yapboz ve tren; mandal ve tren), nesnenin yetişkin tarafından düşürülmesinin ya da kendiliğinden düşmesinin anlamlı fark yaratmaması, çocuklar açısından nesneye ihtiyaç duyulup duyulmadığı konusunun daha çok önem taşıdığını gösteriyor olabilir. Nesnenin düşürülmesi konusunda literatürde, bu araştırmadaki gibi bir ayırım yapılarak bu durum test edilmemiş olduğu için, nesneyi yetişkinin kazara düşürmesi ile nesnenin kendiliğinden yere düşmesi açısından fark olup olmadığı görülmek istenmiştir. Araştırma bulgusunda, ihtiyaç olan ve yetişkinin düşürdüğü nesnenin (yapboz) en çok yardım edilen olması, ihtiyaç olmayan ve kendiliğinden düşen nesnenin ise en az yardım edilen olması (gözlük), yetişkinin düşürdüğü durumların başkasının faydası göz önünde bulunarak yardım edildiği düşüncesini akla getirebilir ancak bu yorumu güçlendirmek için daha fazla araştırma bulgusuna ihtiyaç vardır.

Ancak, araştırma bulgularının çocukların başkalarının yararına davrandığını desteklediğini belirtirken, araçsal yardım etme davranışını ölçmek için oluşturulan görevlerdeki ihtiyaç koşullarının çocukların bir amacı tamamlama doğrultusunda eylemde bulunma istekleri ile karışıyor olabileceği sorununu da göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Eisenberg, Van Schyndel ve Spinrad’ın (2016) bu konudaki açıklamalarına göre, çocukların bir görevi tamamlama şeklinde amaçlarının olduğu ve bunların prososyal davranışı harekete geçirdiği şeklindedir. Bu çalışmada kullanılan görevlerin (örn. yapboz ve tren koşulu) doğasında, benzer şekilde

çocukların hedefi tamamlama istekleri de yer alıyor olabilir. Roessler ve Perner (2015), küçük çocuklarda gelişmekte olan zihin kuramı becerileri ile araçsal yardım etmenin eş zamanlılık gösterdiğini belirtmektedir. Gelişmekte olan zihin kuramı becerilerinden dolayı küçük çocuklar kendi hedefleri ile başkalarının hedefini tam olarak ayıramadığı için yetişkine yardım ediyor olabilirler. Buna göre, kendi hedefi ile bir başkasının hedefinin tamamlanmasının küçük çocuklar için fark etmediği, önemli olanın hedefin tamamlanması olduğu gibi pratik nedenler araçsal yardım etme davranışına eşlik ediyor olabilir. Araştırmalarda, görev tamamen yetişkinin ihtiyacına göre düzenlense bile küçük çocukların yardım etme davranışının altında özgeci eğilimlerinin değil bu tür pratik nedenlerin yatabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Küçük çocukların ihtiyaç olduğu durumlarda daha fazla yardım ettikleri bulgusu, onların yardım etme niyetine sahip olmalarından ziyade yetişkinlerle birlikte yapılan bir aktiviteye katılma isteklerinin olabileceği görüşü (Rheingold, 1982) ile uyumlu değildir. Prososyal davranışlarda sosyal etkileşimi vurgulayan açıklamalar, çocukların diğer bir insanla etkileşime girdiğinde memnun kaldıklarını ve diğerleriyle etkileşimin bir yolu olarak prososyal davranışlara katıldıklarını belirtmektedir (Paulus, 2014). Çocuklar küçük yaştan itibaren sosyal etkileşimde bulunur ve aktif bir biçimde diğerleriyle sosyal etkinliklere katılır. En azından bazı prososyal davranışlar, diğerine fayda sağlama üzerine saf bir prososyal motivasyondan değil diğerleriyle etkileşime girmek ve sosyal yakınlık kurmak gibi basitçe bir sosyal motivasyondan kaynaklanabilir. Bu fikri destekleyici bir bulgu, sosyal yakınlığı tetiklemenin çocukların yardım davranışına katılma eğilimini artırdığı şeklindedir. Paulus'un (2014) araştırmasında, yardım görevine geçmeden önce 18 aylık bebeklere sosyal yakınlığı tetikleyecek iki insan figürünün yüz yüze ve yakın durduğu, sosyal yakınlığı tetiklemeyecek tek bir insan figürünün olduğu, iki insanın birbirlerine arkalarını dönerek uzak durduğu ve alakasız bir nesnenin olduğu nötr fotoğraflar gösterilmiştir. Birbirine yakın duran insanların fotoğraflarının gösterildiği koşuldaki bebeklerin %80'inin, diğer koşullardaki çocukların ise %40'ının araçsal yardım davranışında bulunduğu görülmüştür (Over ve Carpenter, 2009). Mevcut araştırmada ise nesneye ihtiyacın olduğu koşullar, sosyal yakınlığı tetiklemiş olabilir ve bu koşullarda küçük çocukların daha fazla yardım ettiği bulgusunun altında yetişkinin yararını gözetmenin yanı sıra yetişkinle ortak aktivite yapmaktan duyulan memnuniyeti devam ettirme yatıyor olabilir. İlerideki araştırmalar için bu iki görüşün farkını daha iyi test edebilecek görevlerin geliştirilmesi önerilmektedir.

Bu çalışmanın diğer sonuçlarına göre, kız ve erkek çocuklarının araçsal yardım etme davranışlarında iki koşulda anlamlı farklılık görülmezken (gözlük ve tren koşulları), diğer ikisinde erkek çocukları lehine anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bir diğer ifadeyle, erkek çocukları, nesnenin yetişkin tarafından

düşürülmüş olduğu koşullarda (yapboz ve mandal koşulları) yetişkinin ihtiyacı olup olmadığına bakılmaksızın kız çocuklarına göre daha fazla yardım girişiminde bulunmuşlardır. Literatüre bakıldığında ise önceki çalışmalarda kız çocuklarının erkeklere kıyasla daha fazla prososyal davranış gösterdikleri genel olarak kabul edilmektedir (Bkz. Eisenberg ve Fabes, 1998). Bu açıdan değerlendirildiğinde, bu çalışmadaki sonuçların literatürden gelen açıklama ve bulgulara ters yönde olduğu ortadadır. Bununla birlikte, güncel bazı çalışmalardan özellikle küçük yaşlardaki kız ve erkek çocuklarının yardım davranışları arasında fark olmadığına dair gelen bulguları ise kısmen destekler niteliktedir. Örneğin, Svetlova ve arkadaşları (2010), 18-30 aylık çocukların özgeci, eyleme ve duyguya dayalı yardım etme davranışlarını laboratuvar ortamında gözlemlemişler ve yardım davranışının üçü için de cinsiyetin anlamlı bir farklılık yaratmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Çalışmanın cinsiyet farklılıkları konusunda önemli bir bulgusu, iki farklı koşulda erkek çocuklarının daha fazla yardım davranışında bulunmalarıdır. Bazı araştırmacılar erkek çocuklarının, kızlara göre daha fazla prososyal davranış sergiledikleri türler olduğunu ve cinsiyet farklılıklarının prososyal davranışın türüne göre değiştiğini belirtmektedirler (Örn. Kumru, Carlo ve Edward, 2004). Fakat bütün koşullarda sadece araçsal yardım etme davranışının test edildiği göz önüne alınırsa, ortaya çıkan cinsiyet farklılıklarının bu şekilde açıklanmasının mümkün olmadığı söylenebilir. Çalışmadan çıkan sonuca göre, erkek çocuklarının nesneyi yetişkinin düşürmüş olduğu koşullarda ihtiyaç olup olmadığı fark etmeksizin daha fazla yardım ettikleri görülmüştü. Bir başka ifadeyle, erkek çocukları nesnenin nasıl yere düştüğü konusuyla daha fazla ilgili olabilirler. Yine de, bu farklı bulgunun yorumlanması kolay görünmemektedir.

Ayrıca bu çalışmanın cinsiyet farklılıklarına ilişkin bulgularının, çocukların erken yaş dönemlerinde ortaya çıkan yardım davranışlarında sosyalleşme süreçlerinin etkili olabileceği görüşüne kanıt sağlamadığı ifade edilmelidir. Belki de burada kritik olan konu, sosyalleşme süreçlerinin çocuklarda ne zaman etkisini gösterdiğidir. Ergenlik ve okul dönemindeki çocukların yardım, paylaşma ve diğer prososyal davranışlarında cinsiyet farklılıkları olması bu açıdan bakıldığında normal karşılanabilir. Çünkü bireyin okula başlamasına paralel bir şekilde giderek artan akran ilişkileri ve sosyal kuralların öğrenilmesi, sosyalleşme süreçlerinin etkisini daha fazla göstermesine olanak sağlayabilir. Belki de Warneken ve Tomasello'nun (2006; 2014) da belirttiği gibi, küçük yaş çocuklarında sosyalleşme süreçlerinin yardım davranışına yeteri kadar katkı sağlayamayacağı, okul ile birlikte etkisini hissettirmeye başladığı şeklinde bir yorum yapmak doğru olabilir.

Yardım davranışlarındaki cinsiyet farklılıkları üzerine yapılan açıklamalar ve bulgular bütün olarak değerlendirildiğinde, bu çalışmanın sonuçlarının çocukların

yardım davranışlarında görülen cinsiyet farklılıkları konusundaki tutarsızlıklara bir yenisini daha eklediği ifade edilebilir. Yine de, bu yaşlardaki çocukların farklı türdeki prososyal davranışları incelenerek cinsiyet farklılıklarına bakılmasında ayrıca fayda vardır. Bu çalışmada araçsal yardım etme davranışı bakımından kız ve erkek çocukları arasında farklı sonuçlar ortaya çıkmıştır ancak başka bir prososyal davranış türü, farklı örüntüleri beraberinde getirebilir. Örneğin, empatik yardım etme davranışında kız çocuklarının daha iyi olması beklenebilir. Aile üyelerinin kız çocukları ile kurmuş oldukları ilişkiler, onları yetiştirme biçimleri ve yüklemiş oldukları roller nedeniyle, duygular ile yakın ilişkili olan rahatlatma ve empatik yardım etme davranışlarının kız çocuklarında daha fazla görülebileceği söylenebilir. Bu nedenle gelecekte yapılacak araştırmalarda kültürler arası çalışmalar tasarlanarak, farklı prososyal davranış türlerinin hangi kültürlerde daha kolay görüldüğü ve cinsiyet farklılıkları açısından nasıl bir yol izlediği sorusu araştırılabilir. Sonuçlar bütün yönleriyle ele alındığında, batı kültürü dışından gelen bu tür farklı bulguların araştırmacılar için her açıdan önem taşıdığını söyleyebiliriz.

Çalışmanın kısıtlılıkların biri, temel analizler için yeterli olsa da, katılımcı sayısının 18-38 aylık arası gibi uzun bir yaş dönemini kapsamamasıdır. Bu durumun gelişimsel dönüm noktalarının gözden kaçmasına neden olacağı düşünülebilir. Her ne kadar bütün araçsal yardım davranışı koşulları için yaş gruplarına bölünerek analizler gerçekleştirilse de, bu durumdaki katılımcı sayısının çok az olduğu göze çarpmaktadır. Bu nedenle, yaş farklılıkları ve hangi yaşta nasıl bir ilerleme görülebileceği konusunda bu çalışmadan kesin bir sonuca varmanın doğru olmayacağı söylenebilir. Ayrıca görevler uygulanırken, nesneyi yerden kaldırmadığı için “yardım etmedi” olarak kodlanan bazı çocuklar nesne için sözel olarak “düştü” diyerek ya da jestleriyle işaret ederek nesnenin yere düştüğünü bildirmişlerdir. İlerideki çalışmalarda, araştırmacıların bu tür bir bildirimini “yardım etmedi” şeklinde kodlama ile ilgili kritik düşünmesi, farklı bir kodlama türü yapıp yapılamayacağını göz önünde bulundurması önem taşımaktadır. Görevler ile ilgili göz önünde bulundurulması gereken bir diğer konu ise, farklı ölçümler tek bir senaryoda olmasına rağmen bu ölçümlerin birbirinden bağımsız olduğunun görülememesidir. Kontrol koşullarının eklenmesi, bu sorunun üstesinden gelinmesine yardımcı olacaktır.

Sonuç olarak, 18-38 aylık çocukların araçsal yardım etme davranışlarının hangi nedenlerle ortaya çıktığının incelendiği bu çalışmanın bulgularına göre, çocukların yardım davranışları normatif nedenlerden ziyade, karşısındaki kişinin ihtiyacını gözeterek ve o kişiye yarar sağlama amacını taşıyarak gerçekleştirilmektedir.

Kaynaklar

- Aydin, M. S. ve Karakelle, S. (2016). 3-4 yaş çocuklarında zihin kuramı ve kendini düzenleme becerisinin yardım davranışları üzerindeki etkisi. *Nesne*, 4(8), 205-226.
- Batson, C. D. (2011). *Altruism in humans*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Carpenter, M., Akhtar, N. ve Tomasello, M. (1998). Fourteen-through 18-month-old infants differentially imitate intentional and accidental actions. *Infant Behavior and Development*, 21(2), 315-330.
- Eisenberg, N. ve Fabes, R. A. (1998). Prosocial development. In W. Damon (Series Ed.) & N. Eisenberg (Volume Ed.), *Handbook of child psychology: Vol. 3 Social, emotional, and personality development* (5th ed.,pp. 701–778). New York, NY: Wiley.
- Eisenberg, N., Spinrad, T. L. ve Knafo-Noam, A. (2015). Prosocial development. In M. Lamb (Ed.) & R. M. Lerner (Vol. Ed.), *Handbook of child psychology and developmental science: Socio emotional processes* (Vol. 3, 7th ed.,pp. 610–656). New York, NY: Wiley.
- Eisenberg, N., Van Schyndel, S. K. ve Spinrad, T. L. (2016). Prosocial motivation: Inferences from an opaque body of work. *Child Development*, 87(6), 1668-1678.
- Hepach, R., Haberl, K., Lambert, S. ve Tomasello, M. (2017). Toddlers help anonymously. *Infancy*, 22(1), 130-145.
- Hepach, R., Vaish, A., Grossmann, T. ve Tomasello, M. (2016). Young children want to see others get the help they need. *Child Development*, 87(6), 1703-1714.
- Kumru, A., Carlo, G. ve Edwards, C. P. (2004). Olumlu sosyal davranışların ilişkisel, kültürel, bilişsel ve duyuşsal bazı değişkenlerle ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 19, 109-125.
- Lopez, A., Najafi, B., Rogoff, B. ve Majia-Arauz, R. (2012). Collaboration and helping as cultural practices. In J. Valsiner (Ed.), *The Oxford handbook of culture and Psychology* (pp. 869–884). New York, NY: Oxford University Press.
- Martin, A., Lin, K. ve Olson, K. R. (2016). What you want vs. what's good for you: Paternalistic motivation in children's helping behavior. *Child Development*, 87(6), 1739–1746.
- Newton, E. K., Goodman, M. ve Thompson, R. A. (2014). Why do some toddlers help a stranger? Origins of individual differences in prosocial behavior. *Infancy*, 19(2), 214-226.

- Over, H. ve Carpenter, M. (2009). Eighteen-month-old infants show increased helping following priming with affiliation. *Psychological Science*, 20(10), 1189-1193.
- Paulus, M. (2014). The emergence of prosocial behavior: why do infants and toddlers help, comfort, and share?. *Child Development Perspectives*, 8(2), 77-81.
- Pettygrove, D. M., Hammond, S. I., Karahuta, E. L., Waugh, W. E. ve Brownell, C. A. (2013). From cleaning up to helping out: Parental socialization and children's early prosocial behavior. *Infant Behavior and Development*, 36(4), 843-846.
- Rabinowitch, T. C. ve Meltzoff, A. N. (2017). Synchronized movement experience enhances peer cooperation in preschool children. *Journal of Experimental Child Psychology*, 160, 21-32.
- Rheingold, H. L. (1982). Little children's participation in the work of adults, a nascent prosocial behavior. *Child Development*, 53, 114-125.
- Roessler, J. ve Perner, J. (2015). Pro-social cognition: helping, practical reasons, and 'theory of mind'. *Phenomenology and The Cognitive Sciences*, 14(4), 755-767.
- Schuhmacher, N., Collard, J. ve Kärtner, J. (2017). The Differential role of parenting, peers, and temperament for explaining interindividual differences in 18-months-olds' comforting and helping. *Infant Behavior and Development*, 46, 124-134.
- Sunar, D. ve Fidancı, P. E. (2016). Farklı türdeki özgeçil davranışların erken gelişimi: Paylaşma, yardım etme ve bağış yapma. *Türk Psikoloji Dergisi*, 31(78), 26.
- Svetlova, M., Nichols, S. R. ve Brownell, C. A. (2010). Toddlers' prosocial behavior: From instrumental to empathic to altruistic helping. *Child Development*, 81(6), 1814-1827.
- Warneken, F. (2013). Young children proactively remedy unnoticed accidents. *Cognition*, 126(1), 101-108.
- Warneken, F. ve Tomasello, M. (2006). Altruistic helping in human infants and young chimpanzees. *Science*, 311(5765), 1301-1303.
- Warneken, F. ve Tomasello, M. (2007). Helping and cooperation at 14 months of age. *Infancy*, 11(3), 271-294.
- Warneken, F. ve Tomasello, T. (2008). Extrinsic rewards undermine altruistic tendencies in 20-month-olds. *Developmental Psychology*, 44, 1785-1788.
- Warneken, F. ve Tomasello, M. (2013). Parental presence and encouragement do not influence helping in young children. *Infancy*, 18(3), 345-368.

- Warneken, F. ve Tomasello, M. (2014). The developmental and evolutionary origins of human helping and sharing. In D. A. Schroeder, & W. G. Graziano, *The oxford handbook of prosocial behavior*. Oxford University Press.
- Yu, J.,Zhu, L. ve Leslie, A. M. (2016). Children's sharing behavior in mini-dictator games: The role of in-group favoritism and theory of mind. *Child Development*, 87(6), 1747-1757.